

Poznań, dnia 20 lipca 2025 roku

dr hab. inż. Bogdan Pachotek, prof. UEP

Instytut Marketingu

Katedra Marketingu Produktu

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej

pt. „Postawy, zachowania i preferencje konsumentów a możliwości rozwoju naturalnych produktów promieniochronnych w Polsce” wykonanej pod kierunkiem naukowym

promotora - dr hab. inż. Aleksandry Wilczyńskiej prof. UMG

i promotora pomocniczego - dr inż. Joanny Newerli-Guz

1. Podstawy formalno-prawne sporządzenia recenzji

Podstawę formalną wykonania recenzji stanowiło pismo Przewodniczącej Rady Naukowej Wydziału Zarządzania i Nauk o Jakości Uniwersytetu Morskiego w Gdyni, dr hab. Marzenny Popek, z dnia 25 kwietnia 2025 roku, zgodnie z uchwałą Rady Naukowej z dnia 24 kwietnia 2025 oraz przedłożona rozprawa doktorska mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej. Podstawę prawną stanowiła Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zmianami).

2. Ocena zasadności problematyki podjętej w rozprawie doktorskiej

Rozprawa doktorska mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej porusza tematykę aktualną i istotną zarówno z perspektywy naukowej, jak i społeczno-gospodarczej. Analiza uwarunkowań rozwoju rynku naturalnych produktów promieniochronnych (NPP) została osadzona w kontekście świadomej konsumpcji, rosnącej ekologizacji postaw nabywców oraz ewolucji strategii marketingowych w kierunku odpowiedzialności społecznej i środowiskowej. Przedstawiona problematyka wpisuje się w dynamicznie rozwijający się nurt badań nad zrównoważonym rozwojem, ekokonsumpcją i innowacjami produktowymi. Autorka przeprowadza przekrojową analizę czynników warunkujących rozwój omawianej kategorii produktów, integrując perspektywę konsumentów i producentów (choć w mniejszym

zakresie). Zasadność podjętej problematyki przez Doktorantkę można ocenić na kilku płaszczyznach/obszarach:

- społeczno-rynkowa aktualność zagadnienia (rosnące zainteresowanie naturalnymi produktami promieniochronnymi, wzrost świadomości ekologicznej konsumentów oraz krytyczne nastawienie do chemicznych filtrów UV stanowią istotne tło dla analizy tej kategorii rynkowej),
- zgodność założeń z celami i strukturą pracy (klarowne powiązanie problemu badawczego z celami i hipotezami, zróżnicowanie ujęć analitycznych względem wiedzy, postaw, preferencji i działań rynkowych),
- wkład w rozwój nauk o zarządzaniu i jakości (interdyscyplinarne podejście, zastosowanie triangulacji metod badawczych),
- znaczenie praktyczne (możliwość wykorzystania wyników przez producentów, instytucje certyfikujące oraz edukacyjne; wskazanie barier rynkowych i rekomendacji praktycznych).

Reasumując, uważam, że tematyka rozprawy doktorskiej mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej zasługuje na jednoznacznie pozytywną ocenę, zarówno ze względu na jej oryginalność, jak i właściwe osadzenie w aktualnym dyskursie naukowym. Problematyka została sformułowana w sposób umożliwiający identyfikację istotnych luk poznawczych, przy jednoczesnym uwzględnieniu jej znaczenia społecznego i praktycznego. W mojej ocenie interdyscyplinarny charakter rozprawy, powiązanie rozważań z realiami rynkowymi oraz spójność pomiędzy celami badawczymi, hipotezami i strukturą pracy świadczą o trafnym i zasadnym wyborze tematu. Zagadnienia podejmowane przez Autorkę uznaję za poznawczo wartościowe, aktualne i istotne z punktu widzenia rozwoju dyscypliny nauk o zarządzaniu i jakości, jak również praktyki gospodarczej.

3. Ocena formalna i edytorska rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej stanowi interesujące studium teoretyczno-empiryczne mieszczące się w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości. Struktura pracy jest typowa dla prac naukowych. Opracowanie składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, podsumowania i wniosków, bibliografii, spisu tabel, rysunków i załączników zawierających prezentację narzędzi badawczych i 2 tabele prezentujące dane statystyczne. W pracy zamieszczono również streszczenie w języku polskim i języku angielskim. Proporcje pomiędzy poszczególnymi rozdziałami są właściwe.

Całość opracowania liczy 177 stron głównego tekstu wraz z bibliografią oraz 21 stron załączników. Bibliografia zawiera 286 pozycji, w tym 20 aktów prawnych. Dobór literatury należy ocenić jako trafny; ponad połowa pozycji została opublikowana w ciągu ostatnich dziesięciu lat, a ponad dwie trzecie stanowią publikacje obcojęzyczne, co świadczy o aktualności i szerokim kontekście źródłowym. W rozprawie zamieszczono 46 tabel oraz 36 rysunków, odpowiednio osadzonych w treści. W części empirycznej Autorka prezentuje rozbudowany zbiór danych ilościowych, co świadczy o rzetelności przeprowadzonych badań oraz wysokim poziomie dokumentacyjnego opracowania wyników. Mam świadomość, że tabele i rysunki to istotne narzędzia w komunikacji wyników badań naukowych. Niemniej jednak, moim zdaniem, ich liczba wydaje się nadmierna, co potencjalnie może utrudnić czytelnikowi uchwycenie kluczowych zależności i wniosków przez odbiorcę. W wielu przypadkach zasadne byłoby zsyntetyzowanie wyników w formie skróconej lub przeniesienie bardziej szczegółowych danych do załączników, pozostawiając w głównej części pracy jedynie kluczowe zestawienia. Proponowany zabieg przyczyniłby się do zwiększenia przejrzystości narracji w pracy bez uszczerbku dla rzetelności dokumentacyjnej wyników i analiz.

Na uwagę zasługuje również ogólnie poprawny, przejrzysty język rozprawy, utrzymany w standardzie akademickim. Niemniej, w kilku miejscach pojawiają się sformułowania o charakterze zbyt potocznym lub nieprecyzyjnym, które odbiegają od formalnego stylu naukowego. Przykładowo:

- s. 11 „...w większości posiadają one cechy wspólne i w bardziej bądź mniej rozbudowany sposób odnoszą się do czynności...
- s. 18 „...opisywanych w literaturze przedmiotu, warto przytoczyć też tę wynikającą...”
- s. 81 „ze względu na większą złożoność tego modelu wydaje się nieoptymalna”
- s. 99 „Podsumowując wyniki przeprowadzonych analiz można powiedzieć, że...
- s. 154 „Podsumowując powyższe, można powiedzieć, że...”

Użycie tego typu zwrotów, choć nie wpływa znacząco na wartość merytoryczną rozprawy, warto eliminować, aby zwiększyć precyzję językową i zachować styl akademicki. Zwracam również uwagę na inne drobne uchybienia edytorskie, takie jak stosowanie jednozdaniowych akapitów, które w dyskursie naukowym należy unikać (np. strony: 24, 31, 45, 50, 67, 75, 117). Ponadto w kilku miejscach pojawia się błędny skrót liczebnika „tysiąc” jako „tyś.” zamiast poprawnej formy „tys.”; w tabeli 28 zamiast opisu kolumny „L.p.” w mojej ocenie powinno być „Numer stwierdzenia”.

Podsumowując, stronę formalną i edytorską rozprawy doktorskiej mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej oceniam jako poprawną i zgodną z akademickimi standardami obowiązującymi w pracach doktorskich. Pomimo kilku drobnych uchybień językowych oraz potencjalnej możliwości poprawy przejrzystości, całość została przygotowana z dużą starannością redakcyjną i edytorską, co pozytywnie wpływa na jej odbiór i czytelność.

4. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej stanowi interesujące studium teoretyczno-empiryczne o dużym potencjale poznawczym i aplikacyjnym. Tytuł rozprawy dobrze oddaje zawartość pracy.

Wstęp rozprawy doktorskiej wprowadza czytelnika w tematykę kosmetyków promieniochronnych ze szczególnym uwzględnieniem produktów naturalnych i pełni funkcję rzeczowego wprowadzenia w obszar problemowy pracy. Autorka przedstawia przesłanki podjęcia tematu, wskazując na rosnące zainteresowanie kosmetykami naturalnymi na rynku globalnym oraz wzrost świadomości konsumentów w zakresie zagrożeń związanych z promieniowaniem UV. We wstępie Autorka akcentuje również niedookreślony status legislacyjny naturalnych kosmetyków promieniochronnych, co stanowi istotną przesłankę do podjęcia badań. Ponadto Autorka przedstawia ogólny cel pracy, hipotezy oraz pytania badawcze. Wstęp zawiera również zapowiedź treści poszczególnych rozdziałów, co ułatwia orientację w strukturze pracy i stanowi czytelne wprowadzenie do rozważań podejmowanych w dalszych częściach dysertacji. Choć wstęp poprawnie sygnalizuje znaczenie podejmowanej tematyki, brak w nim jednoznacznie zdefiniowanej luki badawczej oraz wyraźnego wskazania, w jaki sposób rozprawa wnosi nową jakość wobec dotychczasowego stanu wiedzy. Obecne są liczne informacje kontekstowe, jednak nie towarzyszy im jasne sformułowanie niedosytu poznawczego ani zapowiedź, jak planowane badania mają ten niedobór uzupełnić.

W pierwszym rozdziale pt. „*Zachowania konsumentów i ich wybrane determinanty - ujęcie definicyjne*” Autorka przedstawia teoretyczne podstawy dotyczące zachowań konsumenckich, opierając się na przeglądzie literatury z zakresu marketingu, socjologii, psychologii oraz zarządzania. Prezentuje ewolucję podejść badawczych, od fazy przednaukowej, przez klasyczne modele decyzyjne i poznawcze, aż po współczesne ujęcia akcentujące rolę emocji, wartości oraz doświadczeń. Autorka omawia również strukturę procesu decyzyjnego oraz determinanty wpływające na decyzje nabywcze konsumentów. Uwzględnienie zagadnień

preferencji konsumenckich stanowi uzupełnienie klasycznego opisu zachowań nabywczych i poszerza perspektywę badawczą. Zaletą tego rozdziału jest interdyscyplinarne podejście, które tworzy solidne ramy dla późniejszych analiz empirycznych. Rozdział ma charakter wyraźnie przeglądowy, jednak brakuje w nim bezpośredniego odniesienia do przedmiotu badań, tj. do naturalnych produktów promieniochronnych. W rozdziale Autorka nie sygnalizuje jeszcze (być może celowo) specyfiki analizowanej kategorii produktowej ani nie osadza zachowań konsumenckich w kontekście ekologicznym czy zdrowotnym, co, moim zdaniem, nieco osłabia funkcję integracyjną rozdziału. Modele zachowań przedstawione są w sposób ogólny, bez wskazania, czy lub w jaki sposób zostaną wykorzystane w kontekście analizowanej kategorii produktowej. Autorka nie akcentuje również, jak preferencje konsumenckie będą konceptualizowane i mierzone w dalszej części pracy. Ponadto część przywołań literaturowych ma charakter opisowy, bez pogłębionej analizy krytycznej. Rozdział pierwszy pracy jest przejrzysty, dobrze skomponowany, a struktura wywodu konsekwentna. Autorka wykazuje się umiejętnością systematyzowania wiedzy i prowadzenia klarownej, logicznie rozwijanej narracji, a pewne moje wątpliwości mam nadzieję podczas obrony zostaną rozwiane.

W rozdziale drugim pt. „*Rozwój kosmetyków naturalnych w Polsce*”, Autorka podejmuje temat rozwoju rynku kosmetyków naturalnych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu trendu ekokonsumpcji. Omawia ewolucję koncepcji zrównoważonego rozwoju oraz zmiany społeczne i środowiskowe, które doprowadziły do wzrostu zainteresowania kosmetykami naturalnymi. Autorka przywołuje kluczowe międzynarodowe i krajowe inicjatywy ekologiczne, ukazując, w jaki sposób kwestie ochrony środowiska przeniknęły do sfery konsumpcji i produkcji. W kolejnych podrozdziałach przedstawia regulacje prawne dotyczące kosmetyków naturalnych – zarówno w ujęciu europejskim, jak i krajowym oraz omawia zasady certyfikacji tej grupy produktów. W rozdziale zaprezentowano również klasyfikacje składników kosmetycznych oraz przykłady stosowanych standardów jakości i bezpieczeństwa. Moim zdaniem w rozdziale brakuje treści o rynku kosmetyków naturalnych w Polsce (jego wielkości, wartości, strukturze podaży). Rozdział dostarcza szerokiego tła dla analizy kosmetyków naturalnych, choć miejscami dominuje w nim charakter czysto opisowy; treści przybierają formę szczegółowej prezentacji dokumentów i faktów, bez pogłębionej refleksji. Zauważalne są również pewne powtórzenia, zwłaszcza w zakresie prób definicji „kosmetyku naturalnego” oraz odniesień do rozporządzenia nr 1223/2009; poszczególne aspekty pojawiają się w różnych częściach pracy, co osłabia spójność narracyjną i prowadzi do

niepotrzebnej nadmiarowości. Zredagowanie tych fragmentów w sposób bardziej syntetyczny oraz skupienie ich w jednej części rozdziału zwiększyłoby przejrzystość wyводу. Rozdział wyróżnia się interdyscyplinarnym podejściem do omawianej problematyki; Autorka umiejętnie integruje perspektywy społeczne, środowiskowe i legislacyjne, ukazując rozwój rynku kosmetyków naturalnych w sposób dynamiczny. Przedstawione treści są aktualne, dobrze udokumentowane i osadzone zarówno w literaturze naukowej, jak i dokumentach normatywnych.

Rozdział trzeci pt. „Produkty ochrony przeciwsłonecznej” koncentruje się na charakterystyce kosmetyków promieniochronnych, obejmując zarówno tradycyjne produkty ochrony przeciwsłonecznej (TPP), jak i naturalne kosmetyki promieniochronne (NPP). Autorka przedstawia historyczny rozwój tej kategorii, a następnie szczegółowo omawia rolę promieniowania UV oraz szkodliwość jego działania dla zdrowia człowieka. Szczególną uwagę poświęca klasyfikacji filtrów UV, prezentując je z perspektywy bezpieczeństwa, skuteczności oraz kontrowersji związanych z ich stosowaniem. W części poświęconej NPP Autorka prezentuje cechy tych produktów, rodzaje wykorzystywanych substancji naturalnych oraz wskazuje na ich potencjalną przewagę pod względem bezpieczeństwa, skuteczności i wpływu na środowisko. Rozdział jest bogaty w treści merytoryczne i dobrze udokumentowany. Autorka przedstawia zarówno aspekty chemiczne, biologiczne, jak i legislacyjne omawianych produktów. Znaczną część rozdziału poświęcono wpływowi filtrów chemicznych na środowisko, w szczególności na organizmy wodne, jakość ekosystemów. Z drugiej strony, stosunkowo mało miejsca Autorka poświęciła wpływowi tych substancji na zdrowie człowieka, mimo iż ten aspekt może mieć kluczowe znaczenie dla percepcji ryzyka i decyzji zakupowych konsumentów. Autorka trafnie akcentuje rosnącą świadomość konsumentów oraz potrzebę odpowiedzi rynku na oczekiwania dotyczące naturalnych składników, co stanowi istotne uzasadnienie dla podjętych w dalszej części badań empirycznych.

W rozdziale czwartym Autorka przedstawia założenia metodologiczne badań własnych, formułując cel ogólny, cele szczegółowe, pytania badawcze oraz hipotezy. Uzasadnienie wyboru problemu badawczego jest dobrze skonstruowane, z uwzględnieniem aktualnych trendów oraz praktycznego znaczenia badań. Ponadto, zgodnie z założeniami rozdziału Autorka opisuje narzędzia badawcze, charakteryzuje próbę badawczą oraz prezentuje założenia analizy statystycznej. Doktorantka wykazuje przy tym dużą staranność i świadome podejście do

projektowania procesu badawczego, a przyjęcie podejścia triangulacyjnego umożliwia ujęcie problematyki z dwóch perspektyw: konsumentów i producentów. Na osobną uwagę zasługuje rozległość zaprezentowanego procesu badawczego. Rzadko spotykaną cechą rozprawy doktorskiej jest przeprowadzenie aż pięciu niezależnych badań empirycznych na tak licznych i zróżnicowanych próbach, co świadczy o znacznym nakładzie pracy. Należy również pozytywnie ocenić zastosowane metody statystyczne, które, mimo że nie wyczerpują pełni możliwości analizy zależności, zostały dobrane poprawnie, konsekwentnie i adekwatnie do założeń hipotez. Świadczy to o solidnym przygotowaniu metodologicznym Autorki oraz o jej rozwiniętej świadomości badawczej.

Pomimo licznych zalet, rozdział metodologiczny rodzi kilka wątpliwości. Wskazany cel badań sformułowano jako: *„Celem naukowym pracy była analiza postaw, zachowań i preferencji konsumentów w kontekście możliwości rozwoju naturalnych produktów promieniochronnych w Polsce i doskonalenia tej kategorii produktów”*. W mojej ocenie celem nie powinna być „analiza” - analiza to narzędzie, które badacz wykorzystuje, aby cel osiągnąć; poprawniejsza forma to np. „ocena”. W rozprawie zastosowano sekwencję kilku badań (w sumie pięciu), które odpowiadają poszczególnym hipotezom badawczym. W mojej ocenie występuje między nimi pewna domniemana zależność logiczna np. badania dotyczące poziomu wiedzy mogą stanowić tło interpretacyjne dla analizy postaw, które z kolei mają znaczenie dla preferencji zakupowych, a następnie dla wyborów rynkowych. Jednak Autorka nie komentuje wprost tej ewolucji, nie wskazuje, czy poszczególne badania były celowo rozplanowane jako etapowe, a wyniki wcześniejszych stanowiły przesłanki dla kolejnych. Dodatkową wątpliwość budzi brak wyjaśnienia, dlaczego przyjęto realizację pięciu niezależnych badań, z których każde niejako odpowiada odrębnej hipotezie badawczej. Autorka nie uzasadnia, czy decyzja ta wynikała z przesłanek teoretycznych, projektowych czy technicznych. Brakuje również osi czasowej; nie wiadomo, kiedy dokładnie każde z badań zostało przeprowadzone (z wyjątkiem badania postaw i zachowań konsumentów). Ponadto nie wszystkie zaplanowane badania zostały w rozdziale precyzyjnie opisane np. w zakresie doboru jednostek do badania, jak również liczebności jednostek w każdym badaniu (choć elementy te znajdują się w rozdziale „Wyniki i dyskusja”). W mojej ocenie cennym uzupełnieniem pracy byłoby uzupełnienie rysunku 12 prezentującego etapy badań o czasookres prowadzonych badań, jak również kryteria doboru jednostek do badania i ich liczebność.

Pod dyskusję poddam jeszcze dwa elementy rozdziału pt. „Założenia badawcze”, a mianowicie przyjęte cele i hipotezy badawcze. Cele szczegółowe są spójne i logicznie związane z celem głównym (choć mam wrażenie, że są niekiedy zbyt szerokie). Pytania badawcze dotyczące powiązań między zmiennymi (np. wiedza - postawy - zachowania) zostały zrealizowane głównie poprzez analizę opisową lub wachlarz standardowych metod statystycznych, bez zastosowania bardziej zaawansowanych modeli (np. regresji, SEM), które umożliwiłyby precyzyjniejsze „zweryfikowanie” wpływów postulowanych w celach. Zaproponowane narzędzia statystyczne znacząco wzmocniłyby wartość poznawczą pracy.

W pracy sformułowano cztery hipotezy badawcze; każda z nich porusza istotny wątek. Mam jednak pewne wątpliwości dotyczące dwóch pierwszych hipotez. Hipotezy te są złożone, co zwiększa trudność ich jednoznacznej oceny. Hipoteza 1 łączy dwie odrębne kwestie: ocenę poziomu wiedzy i jej wpływu na decyzje zakupowe. Lepsze byłoby rozdzielenie na dwie hipotezy (np. H1a - poziom wiedzy jest niski; H1b - poziom wiedzy wpływa na decyzje nabywcze); obecna forma zaciera klarowność weryfikacji. Hipoteza 2 jest także zbyt złożona, łączy stwierdzenie o postawach z brakiem przełożenia na zachowania. Proszę zastanowić się czy nie lepszym rozwinięciem byłoby rozdzielenie hipotezy na dwa oddzielne twierdzenia badawcze. Ponadto sformułowanie „nie powoduje” sugeruje istnienie bezpośredniego, silnego związku przyczynowego. Tymczasem w pracy wykorzystano głównie dane korelacyjne, bez zastosowania technik umożliwiających wnioskowanie o związku przyczynowo-skutkowym. W mojej ocenie, aby móc tak kategoryczne wnioski wyciągnąć konieczne byłoby użycie np. modelu regresji lub SEM.

W części metodologicznej nie zostało wprost zaakcentowane, jaką konkretną lukę badawczą mają wypełniać planowane badania. Temat został trafnie wybrany, cele są zorientowane na istotny problem rynkowy, hipotezy wskazują na istotne obszary poznawcze takie jak relacje między wiedzą, postawami i zachowaniami konsumentckimi wobec NPP to jednak, moim zdaniem, jednoznacznie zdefiniowanego tzw. niedosytu poznawczego nie dostrzegam. Uzupełnienie rozdziału o ten element zwiększyłoby jego siłę argumentacyjną i pomogło czytelnikowi zrozumieć, na czym polega oryginalność wkładu naukowego Autorki.

W zakresie oceny przyjętej metodyki badawczej stwierdzam, że praca została prawidłowo zaprojektowana. Mimo kilku wątpliwości oraz braku niektórych szczegółowych informacji, metodyczne podejście przyjęte przez mgr Monikę Engler-Jastrzębską oceniam jako poprawne i adekwatne do specyfiki dyscypliny nauk o zarządzaniu i jakości.

Rozdział piąty pt. „Wyniki i dyskusja” stanowi zasadniczy komponent empiryczny rozprawy doktorskiej i poświęcony jest prezentacji i ocenie wyników badań własnych. Zgodnie z wcześniej przyjętym układem, został on podzielony na podrozdziały, które obejmują wyniki analiz dotyczących konsumentów lub producentów i jest osadzony w kontekście uprzednio zarysowanych założeń metodologicznych. Uzyskane wyniki są interesujące poznawczo, stanowią inspirację do dalszej dyskusji badawczej i niewątpliwie mają wymiar aplikacyjny.

W podrozdziale 5.1 Autorka skupia się na analizie asortymentu dostępnego na rynku produktów ochrony przeciwsłonecznej, ze szczególnym uwzględnieniem segmentu kosmetyków naturalnych. Autorka przedstawia charakterystykę badanej próby produktowej, obejmującej zarówno kosmetyki tradycyjne (TPP), jak i produkty deklарowane jako naturalne (NPP). Zgodnie przeprowadzoną analizą, na polskim rynku oferta naturalnych produktów promieniochronnych jest niewielka, co stanowi interesujący aspekt w kontekście dalszych analiz. W rozdziale 5.2. Autorka dokonuje oceny poziomu wiedzy konsumentów na temat naturalnych produktów promieniochronnych (NPP) oraz wpływu tej wiedzy na decyzje nabywcze. Autorka prezentuje wyniki testu wiedzy, a następnie zestawia je z danymi dotyczącymi deklarowanych wyborów zakupowych. Interpretacja danych wskazuje, że poziom wiedzy większości konsumentów kosmetyków promieniochronnych o NPP jest niższy niż średnia w populacji a zależność między wiedzą a zachowaniem nie jest bezpośrednia. Konsumenty deklarujący kupowanie NPP charakteryzują się istotnie wyższym poziomem wiedzy na ich temat niż respondenci ich niekupujący lub tych, którzy są niepewni co do rodzaju kupowanych produktów. W kolejnym podrozdziale Autorka analizuje postawy i zachowania konsumentów wobec NPP, próbując ocenić, czy pozytywne deklaracje przekładają się na rzeczywiste zainteresowanie produktami z tej kategorii. Autorka analizuje m.in. takie jak ogólne zaufanie do NPP, determinanty wyboru, intencja zakupu a także przyczyny rezygnacji z zakupu produktu NPP. Podrozdział 5.4. poświęcony jest preferencjom konsumenckim w odniesieniu do konkretnych cech produktów NPP. Efektem przeprowadzonych badań jest stworzenie przez Autorkę zestawu preferowanych cech NPP z perspektywy polskiego konsumenta, co stanowi interesujący aspekt rekomendacji praktycznych wypływający z badań. Ostatni podrozdział (5.5.) odnosi się do wyników wywiadów przeprowadzonych z producentami kosmetyków ochronnych. Autorka przedstawia opinie dotyczące zainteresowania rozwojem oferty NPP, identyfikacji barier rynkowych oraz oceny aktualnych możliwości produkcyjnych. Część ta ma charakter jakościowy i wzbogaca perspektywę. Badania

wśród producentów zostały potraktowane bardziej jako ilustracja, a nie pełnoprawny komponent badawczy. Próba badawcza była niewielka, wyniki nie pozwalają na formułowanie uogólnień. Badania jakościowe nie zostały pogłębione na tyle, aby umożliwić budowę wyczerpującej typologii postaw producentów.

Rozdział piąty cechuje się dużą przejrzystością strukturalną i konsekwentnym powiązaniem z wcześniejszymi częściami rozprawy. Jego podział zgodny z układem hipotez badawczych sprzyja logicznemu uporządkowaniu treści i umożliwia czytelnikowi łatwe śledzenie przebiegu analizy empirycznej. Autorka zachowuje wewnętrzną spójność pomiędzy częścią metodologiczną a prezentacją wyników, co świadczy o dojrzałości koncepcyjnej i staranności projektowej. Na uznanie zasługuje rozbudowany materiał empiryczny, obejmujący dane z przeprowadzonych badań częściowych (w tym cztery ilościowe oraz komponent jakościowy), które zostały zaprezentowane z dużą skrupulatnością. Ponadto Autorka w przeprowadzonych badaniach dla potrzeb oceny wiedzy, identyfikacji postaw i zachowań, dla oceny preferencji konsumentów wykorzystwała trzy niezależne zwalidowane narzędzia badawcze i badania przeprowadziła na dużych próbach respondentów (odpowiednio: 1263, 1123, 821), co należy uznać za atut pracy. Tabele, wykresy i rozkłady procentowe ilustrują wyniki w sposób przejrzysty i komunikatywny. Istotnym atutem jest również to, że Autorka nie ogranicza się do przedstawienia „surowych” wyników, lecz podejmuje próbę ich interpretacji w świetle literatury przedmiotu. W wielu miejscach wnioski wynikające z analizy empirycznej są zestawione z ustaleniami teoretycznymi, co podnosi wartość poznawczą opracowania i ukazuje świadomość badawczą Autorki.

Pomimo licznych zalet zaprezentowanej oceny i analizy empirycznej, rozdział piąty budzi pewne wątpliwości, które mogą wpływać na klarowność i głębokość prezentowanych wniosków. W pierwszej kolejności uwagę zwraca znaczne nasycenie rozdziału danymi tabelarycznymi, które choć rzetelnie opracowane, przytłaczają czytelnika objętością i szczegółowością. Warto byłoby rozważyć przeniesienie części szczegółowych zestawień do załączników, pozostawiając w głównej części pracy wyłącznie syntetyczne ujęcia kluczowych obserwacji. Pewną słabością pracy, jest brak choćby próby pogłębionej analizy porównawczej uzyskanych wyników względem danych metryczkowych, która albo nie została wykonana, albo nie została zaprezentowana w rozprawie doktorskiej. Uzupełnienie umożliwiłoby identyfikację wyraźnych profili konsumentów i zwiększyłoby użyteczność praktyczną wyników dla segmentacji rynkowej. Kolejną drobną kwestią jest niejednoznaczność w odniesieniu do

weryfikacji hipotezy 4. Autorka nie formułuje wprost, czy dana hipoteza została potwierdzona, obalona czy częściowo zweryfikowana w tej części pracy (jako jedynej). W efekcie czytelnik pozostaje z koniecznością samodzielnej interpretacji zgodności wyników z założeniami badawczymi (albo musi „czekać” do kolejnej części pracy).

Rozdział „*Podsumowanie i wnioski*” pracy doktorskiej pełni rolę domknięcia całego toku wywodu i prezentacji wyników. Autorka w syntetyczny sposób ujęła najważniejsze ustalenia wynikające z realizacji celów badawczych, odnosząc się do każdej z czterech hipotez. Zaprezentowane wnioski są zgodne z treścią analizy empirycznej i wskazują na trafność postawionych problemów badawczych. Na pozytywną ocenę zasługuje fakt, że Autorka podejmuje próbę zintegrowania wyników badań wśród konsumentów i producentów, formułując szersze refleksje dotyczące możliwości rozwoju rynku NPP w Polsce. Wnioski są podparte konkretnymi obserwacjami, a nie ogólnikami, co świadczy o rzetelności badawczej. Należy docenić również próbę sformułowania rekomendacji praktycznych, zarówno dla producentów, jak i dla instytucji wspierających edukację konsumencką. Autorka wskazuje na potrzebę doprecyzowania regulacji prawnych, wzmocnienia komunikacji marketingowej oraz konieczność dalszych działań w zakresie upowszechniania wiedzy o bezpieczeństwie składników naturalnych. Postawione wnioski mają wartość nie tylko naukową, lecz również aplikacyjną. W mojej ocenie jednak w podsumowaniu brakuje wyraźnego odniesienia do ograniczeń badania. Autorka wspomina o nich marginalnie, podczas gdy wskazanie barier metodologicznych (np. konstrukcji kwestionariusza, możliwości uogólniania wyników, złożoności hipotez) powinno być integralną częścią refleksji końcowej. Niewystarczająco wyeksponowana jest również koncepcja luki badawczej czy oryginalności badań. Zaproponowana przez Autorkę propozycja ogranicza się do jednego skromnego akapitu: „O oryginalności niniejszej pracy świadczy przede wszystkim zakres zaplanowanych badań, które nie były do tej pory realizowane w odniesieniu do naturalnych produktów promieniochronnych i populacji polskiej. Dodatkowo w zaplanowanym procesie badawczym wzięto pod uwagę postawy i zachowania zarówno konsumentów, jak i producentów, jako podmiotów rynkowych tworzących relację popytu i podaży” i moim zdaniem jest zbyt skromna. W recenzowanej pracy zabrakło mi precyzyjnego odniesienia, w jaki sposób przeprowadzone badania uzupełniają istniejący stan wiedzy i jaką wartość wnoszą do dorobku nauk o zarządzaniu i jakości. Informacje te znajdują się w pracy, ale w postaci „rozproszonej”.

Podsumowując, część empiryczną rozprawy doktorskiej oceniam jako interesującą i oryginalną. Zaprezentowane w niej rozważania są cenne dla całości pracy i przyczyniają się do realizacji zamierzonego przez Doktorantkę celu badawczego. Pomimo drobnych uchybień Doktoranta dobrze poradziła sobie z analizą wyników badań własnych.

Recenzowana rozprawa stanowi próbę uchwycenia złożonych relacji między wiedzą, postawami i zachowaniami konsumentów wobec NPP. Autorka podejmuje próbę zdiagnozowania czynników, które wpływają na rozwój rynku naturalnych produktów promieniochronnych, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy konsumenckiej, ale także w ograniczonym zakresie, producentów. Z obowiązku recenzenta, mam kilka pytań i uwag, głównie o charakterze polemicznym:

1. Na jakiej podstawie uznano, że dla każdej hipotezy należy przeprowadzić odrębne badanie? Czy nie byłoby zasadniejsze zastosowanie jednego zintegrowanego modelu analitycznego? Jakie ograniczenia metodologiczne, organizacyjne dostrzegła Doktorantka podczas realizacji badań?
2. W jaki sposób Autorka odróżnia deklaratywne preferencje wobec „naturalności” produktu od rzeczywistego zrozumienia tego pojęcia przez konsumentów? Czy istnieje ryzyko, że respondenci kierowali się stereotypami językowymi lub kodami marketingowymi, a nie faktyczną wiedzą?
3. Czy Autorka rozważała zastosowanie metod bardziej zaawansowanej analizy statystycznej (np. modelowania zależności, regresji logistycznej), które umożliwiłyby pełniejszą weryfikację hipotez o charakterze relacyjnym lub przyczynowym?
4. Czy wybór prób badawczych, zarówno po stronie konsumentów, jak i producentów, pozwala na uogólnianie wyników, czy raczej ogranicza się do wniosków eksploracyjnych?
5. Czy Autorka dostrzega możliwość opracowania schematu segmentacji rynku NPP na podstawie zidentyfikowanych typów postaw, preferencji i poziomu wiedzy? Czy byłoby to możliwe na podstawie zgromadzonych danych?
6. Jakie nowe wątki badawcze wyłaniają się z przeprowadzonych analiz, których nie udało się objąć w ramach rozprawy, a które wymagają pogłębienia w kolejnych etapach badań? Jakie potencjalne kierunki i perspektywy badawcze można wskazać?
7. Czy zdaniem Autorki istnieje potrzeba przeprowadzenia analogicznych badań w ujęciu porównawczym (np. między różnymi krajami lub typami konsumentów)? Jakie aspekty

wymagałyby walidacji w innym kontekście kulturowym lub rynkowym?

Reasumując, rozprawa doktorska mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej podejmuje istotny i aktualny problem badawczy, osadzony w kontekście dynamicznie rozwijającej się tematyki zrównoważonej konsumpcji oraz projektowania produktów przyjaznych środowisku. W mojej ocenie wybrana problematyka cechuje się zarówno walorem nowości, jak i wysokim stopniem aktualności, co w pełni uzasadnia zasadność podjęcia badań w tym zakresie. Temat ten należy uznać za znaczący z perspektywy zarówno dorobku teoretycznego, jak i potrzeb praktyki gospodarczej, co świadczy o trafnym rozpoznaniu przez Doktorantkę współczesnych wyzwań naukowych i aplikacyjnych. Praca wpisuje się w aktualne potrzeby nauki i praktyki, a zarazem wnosi oryginalny głos do dyskursu o odpowiedzialnej konsumpcji, innowacjach produktowych i kształtowaniu potencjalnego rynku przyszłości.

5. Podsumowanie i wniosek końcowy

Oceniana rozprawa doktorska mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej pt. „Postawy, zachowania i preferencje konsumentów a możliwości rozwoju naturalnych produktów promieniochronnych w Polsce”, przygotowana pod kierunkiem dr hab. inż. Aleksandry Wilczyńskiej (promotor rozprawy) i dr inż. Joanny Newerli-Guz (promotor pomocniczy) stanowi oryginalne i poprawne na płaszczyźnie merytorycznej i metodycznej rozwiązanie problemu naukowego, o istotnych walorach teoretycznych i empirycznych. Doktorantka wykazała się szeroką wiedzą teoretyczną w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Rozprawa stanowi dojrzałe, interdyscyplinarne studium o wymaganej wartości poznawczej i aplikacyjnej.

Podsumowując, stwierdzam, że przedstawiona do oceny rozprawa doktorska pt. „Postawy, zachowania i preferencje konsumentów a możliwości rozwoju naturalnych produktów promieniochronnych w Polsce”, spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w myśl ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zmianami).). Na tej podstawie wnioskuję o dopuszczenie mgr Moniki Engler-Jastrzębskiej do dalszych etapów postępowania prowadzącego do otrzymania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości.

Bogdan Pacula